

УДК 347.454

Я. П. Синицька

**МІСЦЕ СУДОВОГО РІШЕННЯ СЕРЕД ПРОЦЕСУАЛЬНИХ АКТИВ-
ДОКУМЕНТІВ У АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

Статтю присвячено питанням встановлення сутності процесуальних актів-документів у адміністративному судочинстві та визначення місця судового рішення серед них.

© Синицька Я. П., 2011

Судова влада в Україні покликана відігравати найважливішу роль у розбудові демократичної та правової держави, бути найміцнішим гарантом дієвого та своєчасного захисту прав і свобод громадян. Створення адміністративних судів в Україні зумовлює необхідність розкриття правової природи актів, які уособлюють результати розгляду та вирішення адміністративних справ, оскільки останні є виявом конфліктної ситуації, що склалася внаслідок порушення органами публічної влади норм законодавства чи прав фізичних та юридичних осіб – невіддільних суб'єктів публічно-правових відносин. Значущість актів адміністративного судочинства полягає в тому, що вони можуть впливати на забезпечення правомірності діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування під час реалізації ними публічно-владних повноважень. Акти адміністративного судочинства відображають відповідне процесуально-правове реагування адміністративного суду на перебіг розгляду та вирішення справи, яке формалізує владне волевиявлення даної інституції [1, с. 521].

У сучасній науці акти адміністративного судочинства, а особливо судові рішення в діяльності адміністративного суду, вивчено вкрай недостатньо. Серед наукових робіт, де побічно аналізувались питання судового рішення в адміністративному судочинстві, доцільно відзначити дисертаційне дослідження Е. Ю. Шведа «Процесуальні акти-документи в адміністративному судочинстві» [2], П. В. Вовка «Захист прав, свобод та інтересів громадян в адміністративному суді першої інстанції» [3], А. В. Руденка «Адміністративне судочинство: становлення та здійснення» [4] тощо.

Методологічну основу та інші теоретичні засади дослідження судового рішення в адміністративному судочинстві складають праці В. Б. Авер'янова, О. М. Бандурки, Ю. П. Битяка, Е. Ф. Демського, Ю. С. Педька, С. В. Ківалова, І. Б. Коліушка, Р. О. Куйбіди, А. Т. Комзюка, О. В. Кузьменко, О. М. Пасенюка, В. Г. Перепелюка та ін.

Метою цієї статті є, по-перше, дослідження процесуальних актів-документів у адміністративному судочинстві, а по-друге, визначення місця судового рішення серед них.

Особливу увагу дослідженню процесуального акта-документа приділено вченими-цивілістами. Так, Ю. А. Попова вважає, що процесуальний акт-документ – це лише сукупність судових актів, які закріплюють процесуальні дії суду та інших суб'єктів процесу у зв'язку з порушенням, розглядом і вирішенням цивільних справ, постанов та інших судових рішень, ухвал, а також у зв'язку з їх переглядом.

У цьому визначенні відображено основні ознаки процесуального документа: залежність від стадії цивільного процесу, закріплення процесуальних дій суду і кожного учасника процесу. Однак у ньому не знайшли відбиття особливі ознаки процесуального документа, а саме – вимоги до процесуальної форми і змісту, їх взаємо-

залежність і взаємозв'язок тощо.

У свою чергу О. М. Перунова на підставі аналізу загальних ознак процесуального акта-документа, функціонального його призначення для кожної стадії цивільного процесу визначає, що процесуальні акти-документи у цивільному судочинстві – це система судових актів, які мають правовий (офіційний) характер, закріплюють процесуальні дії суду та інших суб'єктів процесу на кожній стадії цивільного процесу, за своїм функціональним призначенням з дотриманням процесуальної форми і змісту виступають гарантом законності й правопорядку у суспільстві, стоять на захисті громадських інтересів і прав громадян, а також процесуальної діяльності судів та є проявом волі держави [5, с. 8].

Таким чином, розкрити зміст поняття процесуального акта-документа в адміністративному судочинстві можна шляхом запозичення категоріального апарату з цивільного процесу із врахуванням особливостей відносин, які виникають під час розгляду адміністративних справ в адміністративних судах.

Як вказує Е. Ю. Швед, суттєвого доопрацювання потребує проблема форми та змісту кожного з адміністративних процесуальних актів-документів в адміністративних справах, їх систематизація та вироблення конкретних рекомендацій щодо вдосконалення відповідної правової регламентації [6, с. 278].

Беручи до уваги, що процесуальні акти-документи приймаються на відповідних стадіях та етапах розгляду адміністративної справи, необхідно вказати на існування їх системи. Це означає наявність їх взаємозв'язку, взаємообумовленості та цілісності, адже у процесі вирішення адміністративної справи приймається рішення по суті щодо наявності чи відсутності публічно-правового спору. Тобто недоцільно розглядати процесуальні акти-документи лише як сукупність відповідних судових актів, що закріплюють процесуальні дії учасників адміністративного судового процесу. Слід врахувати, що ці дії здійснюються у зв'язку з вирішенням конкретної адміністративної справи і тому відповідні акти, що їх закріплюють, не є розрізненими.

Погоджуючись із позицією Е. Ю. Шведа, акти-документи як різновид способів зовнішнього вираження процесуальних дій в адміністративних справах мають наступні ознаки: офіційний характер, тобто заснований на законі акт, за допомогою якого здійснюється адміністративне судочинство; законодавчо визначений спосіб вираження і закріплення (технічний, письмовий); відсутність єдиної для усіх актів письмової форми та змісту. Форма та зміст актів залежить від місця процесуальних дій, які виникають на підставі цього акта або передують його прийняттю, в адміністративному судовому процесі; письмова форма і зміст процесуального акта-документа перебувають у безпосередній взаємозалежності й закріплені законом [6, с. 280–281].

Цілоком погоджуючись із позицією Е. Ю. Шведа, маємо визначити,

що процесуальні акти-документи в адміністративній справі – це система офіційних актів, які закріплюють процесуальні дії суду та інших учасників адміністративного судового процесу на кожній його стадії (етапі), приймаються з дотриманням необхідної процесуальної форми та змісту з метою захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів під час здійснення ними владних управлінських функцій [6, с. 281].

До таких процесуальних актів-документів слід віднести: адміністративний позов, постанову, ухвалу, адміністративний договір, повістку, судовий виклик. Призначення кожного акта-документа різним залежно від стадії (етапу) адміністративного судового процесу. Крім того, існує різниця у межах кожного з названих видів актів, і відповідно, різноманітними є і вимоги, які до них висуваються, а також значення для здійснення адміністративного процесу.

Слушною є позиція П. В. Вовка, який зазначає, що судовий адміністративний процес спрямований на вирішення адміністративної справи і виражається у здійсненні операцій з нормами адміністративного процесуального права, а рішення адміністративних судів закріплюються в офіційних актах-документах – постановах, ухвалах, які складаються із дотриманням вимог юридичної техніки [7, с. 95].

Отже, судові рішення адміністративного суду за характерними рисами питання, яке вирішується адміністративним судом, мають дві форми: ухвала та постанова.

Судова ухвала не вирішує справи по суті і спрямована, перш за все, на правове впорядкування проходження справи в адміністративному суді, а в деяких випадках – на документальну фіксацію закінчення провадження у справі без прийняття судового рішення.

Так, наприклад, адміністративний суд може здійснювати оформлення процесуальних дій у вигляді ухвали, якщо: приймається рішення про відкриття, зупинення або припинення провадження у справі; позов залишають без розгляду в разі наявності припиняючих чинників (наприклад, невідомості конкретної справи адміністративному суду); виникає необхідність роз'яснення судового рішення по суті справи; забезпечується підготовка судового слухання справи (адміністративним судом залучається до участі в адміністративному судочинстві спеціаліст, експерт чи перекладач) [1, с. 522].

Кодекс адміністративного судочинства України конкретизує, але не абсолютизує коло підстав прийняття адміністративним судом ухвал, серед яких: 1) залишення позовної заяви без руху; 2) повернення позовної заяви; 3) відкриття провадження в адміністративній справі; 4) об'єднання та роз'єднання справ; 5) забезпечення доказів; 6) визначення розміру судових витрат; 7) продовження та поновлення процесуальних строків; 8) передачі адміністративної справи до іншого адміністративного суду; 9) забезпечення адмініс-

тративного позову; 10) призначення експертизи; 11) виправлення описок і очевидних арифметичних помилок; 12) відмови в ухваленні додаткового судового рішення; 13) роз'яснення постанови; 14) зупинення провадження у справі; 15) закриття провадження у справі; 16) залишення позовної заяви без розгляду [8].

На відміну від ухвали, постанова адміністративного суду – це судові рішення, в якому вичерпно та обґрунтовано сформульовано відповідь на правові вимоги позивача і тим самим вирішується спір по суті.

Отже судові рішення, як акт правосуддя, має не тільки істотні характеристики з погляду змісту і функцій, воно повинно також характеризуватися як процесуальний документ. Судові рішення є актом, що виходить від органу правосуддя і ухвалюється у певній процесуальній формі, у визначеному порядку, що встановлений законом для розгляду судом адміністративних справ. Усі акти суду в адміністративному судочинстві мають відповідне процесуально-документальне оформлення. Процесуальний документ є, по суті, зовнішнім проявом судового рішення як акта правосуддя. Разом із тим зміст судового рішення як процесуального документа ширший за зміст акта правосуддя. Поряд із його основними складовими елементами воно включає і деякі інші судження – частини, що мають різний зміст і значення. Так, рішення, крім судження суду про наявність порушення прав, свобод чи інтересів, на захист яких спрямоване звернення до суду, повинно містити також деякі інші судження. Такі судження мають інформаційний характер: вказівка, що цей документ є рішенням суду, найменування суду, який ухвалив іменем України це рішення, прізвище та ініціали секретаря судового засідання, відомості про склад суду і осіб, які беруть участь у справі, про час судового розгляду, про обставини, за яких між сторонами виник публічно-правовий спір. Усі зазначені дані мають суттєве значення для розуміння сутності рішення суду.

Також у рішенні суд дає вказівки роз'яснювального характеру, наприклад, у рішенні обов'язково повинна міститися вказівка про порядок і термін оскарження рішення.

Сутність судового рішення визначається також метою і завданням цього процесуального акта. Визначення сутності рішення суду тим, чим воно об'єктивно є в реальній дійсності серед актів суду та інших органів держави, стане можливим, якщо виходити із завдань адміністративного судочинства, з особливостей правосуддя, його функцій із застосуванням норм права до фактичного змісту правового питання, що був предметом дослідження суду, із суб'єктивних та об'єктивних меж дії рішення.

Крім цього, потрібно підкреслити й те, що Пленум Верховного Суду України у постанові від 18.12.2009 № 14 звертає увагу судів на те, що судові рішення є найважливішим актом правосуддя, покликаним забезпечити захист гарантованих Конституцією України прав і свобод людини та здійснення проголошеного Конституцією

принципу верховенства права [9].

Тому і судові рішення не можуть встановлювати нові правила поведінки, які замінюють чи доповнюють норми права. Створення правил поведінки для суб'єктів відносин, розглянутих судом, не складає завдання судової діяльності, а, отже, і встановлення цих правил не може бути відбите у змісті рішення. Ніякими іншими правилами, крім тих, що закріплені в нормах права, поведінка суб'єктів не регулюється. Саме рішення ані загальних, ані індивідуальних правил поведінки не встановлює. Будь-яка норма права має силу і підлягає виконанню не тому, що є рішенням суду як підстава до виконання запропонованих нормою обов'язків, а навпаки, сила самого рішення зумовлена силою норми права і залежить не від наказу суду.

Отже, судові рішення – це процесуальний акт-документ, який ґрунтується на встановлених у судовому розгляді фактах і застосуванні норм права, яким вирішуються по суті вимоги з метою захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин. Судовим рішенням підсумовується комплекс застосування судом матеріальних і процесуальних норм, причому останні регламентують діяльність суду і забезпечують тим самим правильність застосування норм матеріального права.

Таким чином, закріплення правозахисних результатів адміністративного судочинства здійснюється за допомогою відповідних актів, які можуть набувати форми таких рішень адміністративного суду, як ухвала і постанова. Ознаки даних актів дозволяють говорити про те, що вони: забезпечують процесуально-правове закріплення результатів процесуальних дій адміністративного суду, обґрунтовують необхідність їх проведення; оформлюють юридичний результат адміністративного судочинства і, відповідно, віддзеркалюють ступінь обґрунтованості позову; відображають компетенцію адміністративного суду щодо реагування на протизаконні чи протиправні рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень; характеризується правопоновлювальними, превентивними та процесуально-забезпечувальними властивостями.

Список літератури: 1. Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Наукова думка, 2007. – 586 с. 2. Швед Е. Ю. Процесуальні акти-документи в адміністративному судочинстві : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Швед Едуард Юрійович. – Х., 2009. – 18 с. 3. Вовк П. В. Захист прав, свобод та інтересів громадян в адміністративному суді першої інстанції : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Вовк Павло В'ячеславович. – О., 2009. – 22 с. 4. Руденко А. В. Адміністративне судочинство: становлення та здійснення : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне

право» / Руденко Артем Валерійович. – Х., 2006. – 20 с. **5.** Перунова О. М. Процесуальні акти-документи з цивільних справ : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Перунова Олена Миколаївна. – Х., 2007. – 20 с. **6.** Швед Е. Ю. Поняття процесуального акту-документу з адміністративних справ // Форум права. – 2007. – № 3. – С. 278–282 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-3/07sejzas.pdf>. **7.** Вовк П. В. Захист прав, свобод та інтересів громадян в адміністративних судах першої інстанції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Вовк Павло В'ячеславович. – О., 2009. – 204 с. **8.** Кодекс адміністративного судочинства України : закон України від 6 лип. 2005 р. № 2747-IV 282 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2747-15>. **9.** Про судові рішення у цивільній справі : постанова Верховного Суду України від 18 груд. 2009 р. № 14 // Вісник Верховного суду України. – 2010. – № 1. – С. 4.

Надійшла до редколегії 20.12.2011

Стаття посвячена вопросам установления сущности процессуальных актов-документов в административном судопроизводстве и определения места судебного решения среди них.

The article is devoted to the issue of establishment of essence of judicial acts-documents in the administrative rule-making and location court decision among them.